

מבוא

אפריקה מכילה את כמות הקבוצות האתניות הגדולה ביותר בעולם. זוהי היבשה הפלורליסטית ביותר מאחר ויש בה שטחים גדולים מאוד של שבטים קדומים ואוכלוסיות חדשות כאשר כל קבוצה שומרת על מאפייני הקבוצה שלה ודואגת לטפח את עקרונותיה והאינטרסים הקשורים לה. השוני הפלורליסטי מתבטא בין היתר גם בשוני הלשוני, השפה והתרבות אשר מבדילה כל קבוצה מחברתה. עדיין, ניתן להצביע על מעט מאוד קבוצות אתניות שהן הגדולות ביותר ומחזיקות בכוח הדרוש על מנת לבסס את עוצמתן ולמשוך אליהן ילידים נוספים. קבוצות אלה מתימרות להיות הקבוצות המרכזיות אשר מצד אחד משליטות פחד על קבוצות המשנה, ומצד שני מנהלות אורח חיים שיכול לגרום לאחרים להצטרף אליהן. מרכזיותן מבוססת גם היא על סוג השפה והאופי הלשוני המשקף את תרבותן (Soares, 2016).

תחום חקר השפה הפך לאחרונה לתחום עשיר ורחב היקפים שכן הוא נועד לשכתב את זהותו של האדם ואת העולם התרבותי אליו הוא שייך. זהות האדם וסביבתו מציירת את האידיאולוגיה והתרבות ממנה הוא הגיע. אידיאולוגיה לשונית אם כן מהווה את הבסיס עליו מושתתות כל הקבוצות האתניות המרכיבות יחד את האוכלוסייה.

ברפרט זה נרצה להתייחס לסוגיית האידיאולוגיה הלשונית כמאפיין עיקרי בזירה כמו אפריקה אשר מורכבת מכמות מאוד גדולה של שפות ושוני אידיאולוגי. נתמקד בעיקר במערב אפריקה ובמדינותיה השונות ואדגים את השוני הזה בקבוצת המבחן של מוסלמים נגד נוצרים בפן האתני ובפן הדתי כאשר המיקוד יהיה בעיקר בתחום השפה. ננתח את המהות של כל קבוצה דתית ואת המשמעות האתנית בקרב האוכלוסייה האפריקאית תוך התייחסות ליחסי הכוחות והשלכותיהם על הזירה המדינית. נתייחס לכמה מהמדינות במערב אפריקה על מנת להדגים את ההתנגשות הפיזית והעימות הלשוני הקיים בין הקבוצות.

נתחיל בהצגת הסוגייה התיאורטית שעליה נתבסס שהיא אידיאולוגיה לשונית ונסביר את משמעותה. לאחר מכן נציג את הקבוצות האתניות בפן הדתי שעליהן אתמקד בניתוח כלומר נוצרים על מול מוסלמים במערב אפריקה ואתאר את הרקע לסכסוך ביניהם בקצרה. נציג את תמונת המצב הקיימת בכמה מהמדינות במערב אפריקה הן מבחינה אתנית והסכסוך הפרונטאלי והן מהבחינה האידיאולוגית והיצמדות לעקרונות הדת.

אידיאולוגיות לשוניות

מושג האידיאולוגיה הלשונית מתבטא בעיקר בתחומי הסוציו לינגוויסטיקה והאנתרופולוגיה הלשונית והיא מוגדרת כמכלול הרעיונות התרבותיים והדעות הקדומות דרכן קבוצות חברתיות שונות מציירות ומעריכות פרקטיקות לשוניות. אנתרופולוגים רבים שמו לב כי האמונות והרגשות לגבי שפה הן משותפות לכל החברות האנושיות. אידיאולוגיה לשונית נבנית דרך משא ומתן וויכוחים ברמת האינטראקציה האישית, כאשר השפה בהם היא המוטיב המרכזי ודרכה מתנסחים, מתגבשים ונאכפים האידיאולוגיות הלשוניות הייחודיות לה (Wodak, 2012).

תפקיד האידיאולוגיה בארגון חברתי הוא הדאגה המרכזית בה לכן אידיאולוגיה לשונית היא התוצר של מסורת אינטלקטואלית המבוססת על ניתוח שיח ביקורתי בין מרכיבי החברה. חשיבותן של אידיאולוגיות לשוניות טמונה בעובדה שאמונות על שפה מתווכות בין שימוש בשפה לבין הארגון החברתי עצמו. הן

משקפות את הקשר בין מיקרו-תרבות של פעולה תקשורתית לשיקולים פוליטיים וכלכליים של כוח ואי שוויון חברתי, תוך התמודדות עם אילוצים מאקרו סוציאליים של התנהגות השפה בחברה. במילים אחרות, מטרת האידיאולוגיות הלשוניות אינה באמת לשונית אלא חברתית יותר לכן היא מעוצבת דרך מחלוקות מעניינות. מחקר באידיאולוגיות לשוניות צריך להפגיש נתונים וניתוח הן מהתחום הלשוני והן מהתחום החברתי. ככל שהן מייצגות את האינטרסים של קבוצה מסוימת בחברה, אידיאולוגיות לשוניות נועדו להחיות את האינטראקציה שבהקשרה נעשה שימוש בשפה למניפולציה חברתית כוללת (Piller, 2015).

ההכרה האוניברסלית באידיאולוגיות לשוניות בכל חברה, משמשת הצדקה לאי השוויון החברתי המתקיים בה שכן היא משקפת בעיקר את אמונות השפה המייצגות את האינטרסים של קבוצת הרוב בחברה. השימוש בצורה הלשונית יכול להפוך לאינדקס של זהויות חברתיות ומדד לשוני זה יוצר את האידיאולוגיות הלשוניות המתיימרות להסביר את מקור ההבדלים הלשוניים בחברה ומשמעותם. מחקרים הראו כי אנשים בונים מערכות יחסים על בסיס המבנה האידיאולוגי המאפיין את החברה ואת ההבדלים הלשוניים בה והם עושים זאת באמצעות שלושה תהליכים סמיוטיים: אייקוניזציה (Iconization) - כלומר ייחוס בין המאפיינים הלשוניים והדימויים החברתיים אליהם הם קשורים); התנגדות פנים קבוצתית (Fractal recursivity) - הכוונה להתנגדות המתרחשת בקרב קבוצות שונות בחברה אשר יוצרת את הזהויות הייחודיות והתפקידים המשתנים ברמה התרבותית ובכך מעצבת את האידיאולוגיה של כל קבוצה); ומחיקה (Erasure) - כלומר תהליך שבו האידיאולוגיה הכוללת מתעלמת מהשונות הפנימית שלה ומתייחסת רק להומוגניות). ההבדלים הלשוניים מפנים את המיקוד לתכונות סמיוטיות של תהליכי גיבוש הזהות של האנשים המרכיבים את החברה (Irvine & Gal, 2000). לכן, אידיאולוגיות לשוניות של כל קבוצה בחברה נועדו לשקף את הדימויים המאפיינים אותה ואת כוחה התרבותי.

ביטוי לשוני האידיאולוגי מבחינה לשונית בין קבוצות שונות בחברה נתונה ניתן לאבחן באפריקה שבה מרבית המדינות הן פלורליסטיות במהותן מבחינת שפה, תרבות והרכב אתני. בסביבה כזו השיח הפוליטי נוטה להיות מונופוליטי על ידי מדעי החברה המערביים, המשקפים אידיאולוגיות הגמוניות המבוססות על אימפריאליזם לשוני ותרבותי. אמנם המהות הלשונית בהם מעוצבת באמצעות המודרניזציה אך משקל הדת והמסורת בהן ניכרת גם היא. מדיניות לשונית מטפחת עמדות שפה המכוונות למיגור רב לשוני לכלל מטרות רשמיות, כולל חינוך פורמלי ומסורת היסטורית המאפיינת את השורש הטריטוריאלי של אותה קבוצה (Wolff, 2017). שוני זה ניתן לאבחן בין מוסלמים לנוצרים בעיקר באפריקה המערבית.

מוסלמים מול נוצרים באפריקה המערבית

המורשת ההיסטורית באפריקה בכלל, ובאפריקה המערבית בפרט, מבוססת רבות על המפגש בין האמונה הנוצרית לזו המוסלמית. שתי אמונות אלו עברו מספר גלגולים והמפגש ביניהן קיבל צורה של דיאלוג, משא ומתן פתוח, סכסוכים ואף אלימות. זוהי היסטוריה שכוללת התקשרויות